

Що в імені твоєму, Кузнецовськ?

М.Кузнецов

(чи варто міняти шило на мило)

З подачі компартійних Ровенської області УРСР наше місто отримало свою назву на честь легендарного Миколи Івановича Кузнецова. Легендарного, тому що справжні і видумані подвиги позаштатного співробітника відомства Д.Берії - це художня література, а не документ. Документи ж, які фіксують істинну мету діяльності М.Кузнецова, не опубліковані ні НКВС, ні КДБСРСР, ні Службою безпеки України.

А в літературну легенду можна вписати все, що завгодно,- навіть вознести удачливого терориста на п'єдестал розвідника. Адже немає жодного документа про те, що Кузнецов узнав (тим більше - узнав першим) про наступ німців на Курській дузі в 1943 році. Є лише байки Медведєва, Струтинського, Цесарського про те, як гауляйтер України Е.Кох розпустив свого язика перед польовим обер-лейтенантом Паулем Зібером, під личиною якого діяв М.Кузнецов, і виказав йому найважливішу військову таємницю рейху.

А щоб усвідомити, якою ідеологічною макухою нагодувала нас комуністична пропаганда, візьмемо схожий приклад: народовольці Желябов-Перовська-Кибельчич і т.д. успішно і на весь світ голосно „грохнули" царя-визволителя Олександра II. Але ніхто з компартійних ідеологів не назвав цих терористів розвідниками. З іншого боку - чи може читач уявити собі, що знаменитий розвідник Ріхард Зорге (теж, до речі, Герой Радянського Союзу), бігав по Токіо „со товарищи" і вбивав та викрадав японських чиновників і генералів?

Утім, перейменування нашого міста - це справа потрібна і, як на мене, можна було б розпочати її, надіславши на батьківщину Кузнецова листа такого приблизно змісту: „Шановні уральці! Ось уже 30 років ім'я вашого знаменитого земляка не по чину носить наше місто. Тож, шануючи добросусідство між росіянами та українцями, просимо: візьміть його собі назад і назвіть Кузнецовськом райцентр Талицю, який має для цього найбільше підстав, оскільки саме тут встановлене бронзове погруддя вашого Героя. А то вийшло як у тому анекдоті, тільки навпаки: „Муму" написав Тургенєв, а пам'ятник поставили Чехову.»

Гадаю, більшість жителів підтримають перейменування міста, бо наша самоназва „кузнецовці" має той же ідеологічний присмак, ще й слова „ленінці" і „сталінці", хоча населених пунктів з назвами Леніно чи Сталіно давно немає.

Але стати з „кузнецовців" „варашанами" захоче лише незначна меншість - хіба що справжні варашани, які живуть в Кузнецовську. Тому справу перейменування, як повернення місту його історичної назви, ініціатори, гадаю, почали не з того кінця. Адже з демократичної процедури публічного обговорення, громадських слухань, затвердження проекту нової назви на сесії міськради і винесення питання на місцевий референдум виключено найголовніше - альтернативність.

Тому моя думка така: і „Кузнецовськ” (на честь М.Кузнецова), і „Вараш” - це назви з одного й того ж поля нашого незнання істинних діянь героя та істинного змісту слова „вараш”. Тож навіщо міняти шило на мило?

Так само я думав і в 2003 році, коли в міській газеті «Вісті» була опублікована моя стаття, основна ідея якої дуже проста:

1)колись ми матимемо демократичний депутатський корпус, який предметно займеться перейменуванням Кузнецовська;

2)для перейменування не треба ані жодної бюджетної копійки (на заміну печаток, штампів, вивісок і т.д), ані затвердження на державному рівні;

3)перейменування можна здійснити рішенням сесії міської ради, якщо назву „Кузнецовськ” (на честь М.Кузнецова) змінити на „Кузнецовськ (на честь будівельників станції, які звели РАЕС - „кузню кадрів та викували свій добробут, перекувавши поліську глибинку на сучасний лад).

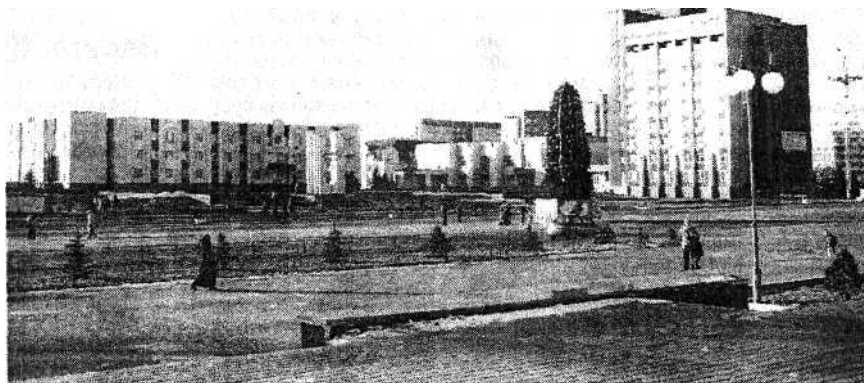
Тепер такий депутатський корпус маємо. Більше того, - маємо міського голову, який був проти назви „Кузнецовськ” з самого початку, а тепер не проти перейменування.

Тож я повторюю ерою ідею, аби нам не зав'язнути в суперечках довкола нових штучних назв і не заиклитися на безальтернативності назви „Вараш”.

До речі, вона вже увічнена у назвах готелю та одного з мікрорайонів міста. Та головне - ми не знаємо, що означає слово „вараш”, бо немає жодної наукової розробки щодо цього. Є лише лінгвістичні здогадки - чи то „варажб - ворожбит”, чи „варяж -варяг”, чи ще щось гірше. Для села це жодного значення не має, оскільки це його історична назва. А для перейменування Кузнецовська має велике значення.

Петро Комнацький

Що в імені твоєму, Кузнецовськ?

Як ми вже повідомляли, рішенням Кузнецовської міської ради створено тимчасову контрольну комісію з питання відновлення історичної назви населеному пункту Кузнецовськ. Члени комісії можуть залучати до її роботи спеціалістів, експертів та інших осіб. 26 грудня відбулося перше засідання даної комісії. Її голова Ніна Хвалько звернула увагу присутніх на необхідності визначення напрямків роботи комісії: збір фактів, просвітницька робота щодо діяльності Кузнецова,

створення каталога літератури, яка висвітлює діяльність людини, чиїм іменем назване наше місто. А для врахування думки громади Н.Хвалько запропонувала відділу з питань гуманітарної та внутрішньої політики міськвиконкому провести опитування серед жителів міста.

Депутат І.Лишканець, який був ініціатором створення комісії, ознайомив присутніх з рішенням Кузнецовської міської ради народних депутатів від 19 травня 1992 року. Саме воно передбачало повернення історичної назви Кузнецовську. Присутні заслухали відповідь з цього приводу Рівненської обласної ради. І.Лишканець запропонував з'ясувати законність встановлення самої назви, для цього залучити до комісії професійних юристів. Саме вони мають перевірити чи мала Президія Верховної Ради УРСР повноваження щодо присвоєння нашому місту назви. Крім того, було висловлено сумнів у тому, що з усіх варіантів вибрали найдостойніший. Для більш ґрунтовного вивчення історичних фактів депутат І.Лишканець запропонував звернутись у фонд «Волинські єпархіальні відомості».

Секретар ради Н.Хвалько висловила думку щодо доцільності поновлення запитів в Службу безпеки України щодо діяльності М.Кузнецова, в Рівненській обласний архів, на кафедрі історії Рівненського державного гуманітарного університету.

Серед напрямків роботи комісії з'явиться і звернення в фінансове управління. Саме його спеціалісти мають попередньо підрахувати у яку суму може обійтись перейменування міста енергетиків.

Наостанок члени комісії розподілили між собою доручення і вирішили зібратись не раніше ніж через місяць. Підсумовуючи перше засідання, варто сказати, що за будь-яких умов діяльність тимчасової контрольної комісії ради дасть позитивний результат. Адже просвітницька робота, в першу чергу серед молодого покоління, дозволить молоді більш детально узнати власну історію і діяльність таких неоднозначних особистостей, як Микола Кузнецов. А що його діяльність була неоднозначною, свідчить хоча б той факт, що його основний роботодавець - Комітет державної безпеки навіть в часи СРСР не розкрив даних про його діяльність на Україні. Не зробили цього і архіваріуси Служби безпеки України. У часи, коли головою цієї структури був пан Марчук, було підготовлено відповідний запит. І жодної відповіді...

Андрій Басараба

Р.5. Даних про те, що на земній кулі є ще одне місто, назване ім'ям людини, яка за професією була розвідником, у членів комісії немає. Варто зробити заявку в Книгу рекордів Гіннеса, оскільки Україна - єдина держава, яка вшанувала таким чином розвідника. До того ж - не українського.

За останні роки в Рівненській області було повернуто історичні назви декільком населеним пунктам: обласний центр з Ровно став Рівним, місту Червоноармійськ теж повернено історичну назву - Радивилів. Черга за Кузнецовськом?

Міста - не гриби і не ростуть на пустому місці за одну ніч. Кожне місто колись було селом, а кожне село, в свою чергу, починалося з 2-3 хат. Що ж до назви, то іноді назва зрозуміла і

Віа Кузнецовська до Вараша

говорить сама про себе, а іноді значення її залишається таємницею, допускаючи різні припущення. Люди ж, які живуть у населеному пункті, часто особливо не вникають, що саме означає назва, головне, що це твоя мала Батьківщина, і чим глибше у часі сягає її коріння, тим більше є підстав пишатися її давньою історією...

Кузнецовськ не будувався на пустому місці, він розпочав своє будівництво на околиці мальовничого поліського села, яке притулилося до звивистого берега річки Стир. Зносились дерев'яні хати, а на їх місці будувались

багатоповерхівки. Багато хто з старожилів може сказати, що ось на цьому місці була моя хата, тепер залишилися лише дерева. Як назвати селище будівельників атомної станції - не питали не тільки у жителів села, а навіть у самих будівельників. В Указі Президії Верховної Ради Української РСР № 1826ЧХ від 15 березня 1977 р. „Про присвоєння найменування новозбудованому населеному пункту Володимирецького району Ровенської області” говориться: „Задовольнити клопотання обласних партійних і радянських органів з метою увіковічнення пам'яті Героя Радянського Союзу партизана-розвідника Миколи Івановича Кузнецова...”

І місто проковтнуло село... У рішенні виконавчого комітету Ровенської обласної ради депутатів трудящих №109 від 21 березня 1977 року читаємо: „Село Вараш, в районі якого ведеться будівництво нового населеного пункту, включити в межі селища Кузнецовськ, виключивши його з облікових даних.” За історичною наукою, кожен населений пункт починає своє літочислення від першої писемної згадки. Перша відома нам писемна згадка про с.Вараш датується 1798 роком. Це „Клірові відомості” про Свято-Михайлівську церкву с.Вараш. Крім опису церкви, в них подаються дані і про село. Так вказується, що дворів було 39, населення - 277 чоловік. З цих даних бачимо, що село на той час було досить великим, а отже засноване воно було значно раніше. На цій місцевості були знайдені кам'яні знаряддя праці - ножі, наконечники, сокири, які свідчать, що ця місцевість була заселена ще у сиву давнину. Всіх цікавить, що ж означає назва? Версій є багато, але спираючись на конкретні правдиві джерела можна вивести найбільш достовірну версію. Із спогадів місцевого старожила Андрія Зіновійовича Пашка ми дізнаємося, як він ще хлопчиком чув розповіді старих дідів про те, що тут колись започатковувалось угорське поселення. На межі із Старою Рафалівкою височів панський маєток. Він пригадує пам'ятник із написом „Ян Конарі”, за розповідями старожилів, то був угорський управитель маєтку. У перекладі з угорської слово „варож” означає містечко, поселення (як от місто Дунай варож). Стерся з землі панський маєток, та місце те і досі називається в народі „панське”, і живуть люди з прізвиськом Пашко, яке має угорські корені. Підтвердження можливого угорського походження слова (тверде „ж” в кінці) видно також із праці професора О.Цинкаловського „Стара Волинь і Волинське Полісся” (Інститут дослідів Волині. Вінніпег. Канада): „Вараж або Вараш, або ж Гвараж - село Луцького повіту”.

Відомий дослідник природи Західного Полісся П.А.Тутковський у своїй статті „Месторождения строительних камней в Луцком уезде Вольинской губернии” (1912 р.) мандруючи правим берегом річки Стир і описуючи

навколишню природу і села, також приводить написання назви села з твердим „ж”: „На правом берегу реки Стъри в полуверсте к западу от подножия горы Хотецкой (в народі-Хомецька) находится село Вараж. Пойма реки Стъри у с Вараж достигает ширины свыше одной верста и образует большое топкое болото Ковалевку”. З часом тверда угорська вимова „Варож,

Вараж" перелилась у м'яку українську „Вараш”.

Із попередніх даних видно, що будівництво починалося не на пустому місці, споконвіку тут жили селяни, які в піснях, вишиванках, ремеслах, побуті, хліборобстві зберігали традиції поліського краю . І відкинути це все - значить відчужитися тих давніх традицій, перервати ту ниточку, яка з'єднує з роду в рід усіх українців. Тому, що без минулого не може бути майбутнього. Кожна географічна назва - пам'ятка історії та культури. Бездумні ж хрестителі від комуністичної ідеології, не задумуючись, стерли з облікових даних давню назву „Вараш” замінивши її на чужу, штучну „Кузнецовськ”.

Для переростання будь-якого населеного пункту у місто завжди повинен бути якийсь поштовх. Будівництво атомної станції було таким поштовхом для с. Вараш, дуже шкода, що ставши містом над Стиром, перлиною українського Полісся, дуже шкода, що воно втратило свою милозвучну, поетичну і загадкову назву, яка своїм корінням проросла у давнє минуле. Щодо грошей. Є цінності, які не виміряти ніякими грошима. Це духовність, мораль, пам'ять. Бо не хлібом єдиним живе людина. Скільки б ми не покращували матеріальне, без зростання духовного у нас і надалі будуть викинуті з поїзду та підкинуті під церкву немовлята, діти-наркомани, бомжі, алкоголіки, покинуті напризволяще старенькі, і ми будемо бідкатись: „Куди котиться суспільство?” Хочеться, щоб кожен з нас любив і беріг своє місто, як власний дім, бо всі ми в цьому домі живемо і повинні бути як одна сім'я.

О. Федорчук, начальник архівного відділу Кузнецовського міськвиконкому

А ЧИ БУЛО ЖИТТЯ ДО КУЗНЕЦОВСЬКА?

Кожна поважаюча себе людина, як правило, прив'язує себе до чогось такого, що має вічну цінність. І хоча дехто вважає цінністю лише долари, нема нічого величнішого є долі людини як рідний край, його історія, що постійно твориться й накладає свій відбиток на цілі покоління. І людина відшукує найдавніші відомості про свій рід, селачи місто й пишається ними. Мають свою давню історію і села Вараш (1442р. згадки) та Стара Рафалівка (1547 р. згадки), що нині тісно пов'язані з Кузнецовськом, „заснованим” у 1973 році.

Стосовно походження назви Вараш є кілька припущень. Деякі дослідники виводять її від давньої назви волхвів на Поліссі - «варажб» (В. Рожко), або від назви війська, що тут перебувало залогою - «варяг» (В. Нікітчук). А в силу фонетичних змін «варажб», або «варяг», перетворилось на «вараш». Але перейменування Вараша в Кузнецовськ - це не тільки стирання з нашої пам'яті частки нашої ж історії, але й вкарбування у пам'ять нащадків давніх поліщуків «визвольної» діяльності радянського терориста-провокатора. Тож мусимо знати, що наш прадавній Вараш виник задовго до першої його згадки в лі.описі, свідченням чому є знайдені тут давні знаряддя

праці. З'явилося поселення завдяки вигідному річковому сполученню, хоч і далеко в нетрях Полісся. Саме тут, на місці с. Вараш, в часи Київської Русі тояла військова залога, стверджує О.Цинкаловський.

Відомості про дрібні населені пункти, як Вараш чи Ст. Рафалівка, з тих часів незначні, уривчасті, Переважно містять коротку інформацію, і то завдяки прив'язці до певної (визначної) події в краї чи пов'язаної з видатними особами того часу. Так, відомо, що Вараш з 1442 року перебуває у власності князів Чорторійських (Чарторійських).

У 1547 р. власником Вараша, а також і містечка Рафалівка з навколишніми селами є Олександр Чорторійський (внук князя Василя). В 1601 році володіння Чорторійських на Поліссі продаються.

Наступна згадка про Вараш 1799 року, коли проводився опис дерев'яної Свято-Михайлівської церкви, збудованої 1776 року. Як бачимо, інформації про с. Вараш обмаль, донеслися до наших днів лише дрібні й уривчасті клаптики про його місце в Київській Русі та в складі польсько-литовської держави. Деякі моменти навіть свідомо затирились або перекручувались радянською владою, й тепер потребують з'ясування задля відновлення історичної справедливості! Особливо це стосується національно-визвольної боротьби в нашому краї в період другої світової війни, та й не тільки Вараша.

Нині вся ця історія древнього поселення призабута. А 15 березня 1977 р. указом Президії Верховної Ради УРСР взагалі було «поставлено хрест» на Вараші з його давнім минулим. І тепер ми, живучи в українському місті з комуно-більшовицькою назвою КУЗНЕЦОВСЬК, стали кузнецовцями. Цікаво, чи є десь у Росії місто Бандерівськ, де живуть бандерівці?

О.Мосійчук, голова КМО УНА-УНСО

«Кузнецы» и Кузнецовск

Кузнецовск вирастал как город-спутник Ривненской АЕС в период ее строительства, а первый дом №б был сдан под за-селение в декабре 1974 го-да. В 1977 году он получил статус посёлка городского типа (пгт). На то время в нем проживало 6500 че-ловек, из которых 1500 били дети.

Основную массу населения представляли семьи строителей имон-тажников РАЗС. Работ-ников дирекции было от сили 50-70 человек и за-няти они были куриро-ванием СМР да поставками оборудования для объектов АЗ С. В конце 1976 года во всех, прудових кол-лективах прошли собра-ния с целью выбрать наз-вание растущего города, потом обобщив предло-жения и подать своемне-ние в областноп Совет де-путатов трудящихся. Мнения разделились, поз-тому были проведены ми-тинги на стройплощад-ках и по месту житель-ства, общим итогом ко-торих стало название Кузнецовск, в честь отваж-ного разведчика Николая Ивановича Кузнецова, сра-жавшегося в годи войны 1941 -1945 гг., с немецкими захватчиками на Ривненщине.

15 марта 1977 года вишел Указ №1836-IX Президиума Верховной Ради УССР о присвоении на-шему пгт. названия «Кузнецовск». Вот так, дорогие панове, никакого другого исторического названия у него не было!

А тот микрорайон города, где било село Вараш, свое название сохранил до сих пор, и это било сделано сознательно, что-би не обидеть его жителей. Под названием «Кузнецовск» город наш включен в географические карты и а?плаци Европы, в дорожные атласи Украины и в наши с вами паспорта. Тем, кто недавно живеш в Кузнецовске (20 и менее лет),¹ хочу поведать о том, что в 1983 году в городе состоялось откры-тие музея НЯКузнецова, учавтив в нем приняли тогда еще живие соратники разведчика по пар-тизанскому отряду «Побе-дители», передавшие в музей много фотомате-риалов и рукописей своих воспоминаний.

Музей и донине действует, в 2007 году его посетили более 300 школь-ников нашего города, кто хотел знать правду о вой-не и еенастоящих героев. В 1986 году был заложен ка-мень на площади перед ки-нотеатром «Полесье» с надписью: «Здесь будет установлен памятник

Герою Советского Союза НИКузнецову». В его зак-ладке, в числе других по-четных гостей, принимал учавтив и нынешний голова нашего горсовета ВАКоровкин.

В газете «Вісті» в статье «Що в імені твоєму, Кузнецовськ?» автор ста-тьи договоримся даже до того, что, мол, можно оставить и прежнее название, но смысл в его пони-мание вложить другой, например, «кузня кадрів». Вот только как это сде-лать практически, объяс-нить не сумел. Спраши-вается, кто вам запре-щает мислить так, как хочется, господа и панове? Ведь у нас свобода, демок-ратия и плюрализм мне-ний, не такли?

Тем, кому до сихпор никак неймется, предла-гаю в музее Кузнецова или центральной библиотеке города прочитат альманах «НИКузнецов и город Кузнецовск». Ви откроете для себя много нового и полупите ответ на вопрос «Що в імені твоєму, Кузнецовськ?».

Нам, его первым жителям, обидно за по-питки переименования города, потому чтолюбое другое название будет оторвано от историчес-кой правды становлений зтого края. Здесь начала строится наша атомная станция спустя всего 28 лет после окончания жес-токой войны, в ходе ко-торой все города Украины и все предприятия были разрушены фашистами до основаним.

Благодаря РАЗС, ми здесь живем, как у Христа за пазухой, имея свет, тепло и прекрасную питьевую воду. Комузто не нравится? Кто хочет забить и исказить пройшов?

Известно: тот, кто забиваеш прошлое, тот не имеет будущего, так как учишся на своих ошибках!

Кузнецовск - зто символ Победи над злом.

По другому мислить могут только вре-менщики иуж точно - не патриоти своего города.

В.Б.СУХОНОСЕНКО,
почетнѣш знергетик Украины, ветеран труда РАЗС

А чи було життя до Кузнецовська?

Мальовничі краєвиди північного Полісся! Яка насиченість краю лісами, озерами, яка родюча поліська земля! На ній оселялись наші предки, засновували свої поселення. У наш час нові поселення вже не з'являються, а розвиваються й розростаються існуючі. І кожне місто чи село на Поліссі може похвалитись датою свого заснування (чи першої згадки в літописах) й історією свого виникнення. Та й сама назва часто може гучно розповісти не лише про населений пункт, а й про місцевість, адже беззмстовних назв не буває: так на Рівненщині постали Висоцьк (1005 р. згадки), Острог (1100 р. згадки), Зарічне (1480 р. згадки), Здолбунів (1497 р. згадки), Верхів (1545 р. згадки), Грушвиця (1565 р. згадки). Мають свою давню історію і села Вараш (1442 р. згадки) та Стара Рафалівка (154? р. згадки). що нині тісно пов'язані, з Кузне-цовськом, «заснованим» у 1973 році

Кожна поважаюча себе, людина, як правило, прив'язує себе до чогось такого, що має. вічну цінність. І хоча дехто вважає цінністю лише долари, нема нічого величнішого в долі людини як рідний край, його історія, що постійно твориться й накладає свій відбиток на цілі покоління. І людина відшукує найдавніші відомості про свій рід, село чи місто й пишається ними.

Стосовно походження назви Вараш є кілька припущень. Деякі дослідники виводять її від давньої назви волхвів на Поліссі -«варажб» (В. Рожко)» або від назви війська, що тут педебувало залогою «> «варяг». (В. Нікітхук). А ц силу фонетичних змін «варажб», або «варяг», перетворилось на «вараш».

Але перейменування Вараша » Кузнецовськ - це не тільки стирання з нашої пам'яті частки нашої ж історії, але вкарбування у пам'ять нащадків поліщуків «визвольної* діяльності радянського терориста-провокатора. Тож мусимо знати, що

його злю» ■ ЛІТОПИСІ, **свікчемім чому є знайдем*** тут давні зняряддя праці З'явилось поселення завдяки вигідному річковому сполученню^ хоч ідалека а нетрях Полісся^ „

Дана місцевість мала стратегічне значення і для київських князів. Починаючи з X ст., зав'язуються тісніші стосунки Києва з Волиню, через поліські землі пролягають сухопутні й водні торгові шляхи, зокрема шлях

з Києва з Польщею та Литвою. Так, відомі походи на міста Волинь (на Зах. Бузі) > Червен, через Сандомир у західноєвропейські землі. Надається важлива роль Прип'яті з її притоками не лий» як розгалуженому торговому шляху, а й військовій магістралі. Звідси київські князі вели чисельні війни Володимира Великого у 983 році на ятвягів, Ярослав Мудрий в 1022 р. цим же Шляхом ходив на Берестя, в 1038- на ятвягів, а в 1047 році - в польські землі. Наш Стир теж був не ' лише торговою річкою. - Саме тут, на місці давнього Вараша (з праць проф. О. Цинкаловського), стояла військова залага на правому березі, чим забезпечувалась охорона торгового шляху по Стиру й прилягаючої території, а також контроль над місцевістю. Київські князі дуже дбали про забезпечення й охорону водних

ШЛЯХІВ; що сполучали Полісся з Києвом. Тим Паче, що через печенігів (наприкінці IX ст.) та половців (сер. XI ст.) був "і до чорноморських соляних . Подніпров'я тікає перед небезпекою й оселяється на Поліссі. Так виникло поселення ремісників та купців на березі р. Стир поблизу Вараша, що згодом виросло в торгове містечко Рафалівка. Відомості про дрібні населені пункти, як Вараш чи Ст. Рафалівка, з тих часів незначні, уривчасті. Переважно містять коротку інформацію, і то завдяки прив'язці до певної

(визначної) події в краї чи пов'язаної з визначними особами того часу. Так, відомо, що Вараш з 1442 року перебуває у власності князів Чорторійських (Чарторійських).

Славний українсько-литовський рід князів Чорторійських (але з часом ополячених), заснований Василем Чорторійським. Діяння його нащадків тісно і пов'язані з долею Волинської землі. Його старший син, князь Михайло в 1445 році був маршалком! Великого князя Литовського Свидригайла, аз рук ще двох його] синів Олександра та Івана було вбито Свидригайлового конкурента на литовський великокняжий! престол Жигмонта Кейстутовича 20 березня 1440 року. В 1547 р. власником Вараша, а також і містечка Рафалівка з навколишніми селами, є Олександр Чорторійський (внук князя Василя). До речі, князі Олександр разом із братом Іваном чимало посприяли своїм авторитетом укладенню в 1569 р. Люблінської унії. З 1570 р Олександр | Чорторійський вже воєвода Волинський. В 1601 році володіння Чорторійських на Поліссі продаються. |

Наступна згадка про Вараш 1799 року коли проводився опис дерев'яної Свято Михайлівської церкви, збудованої 1776 року.

Як бачимо, інформації про с. Вараи обмаль, донеслися до наших днів лише дрібні й уривчасті клаптики про його місце в Київській Русі та в складі польсько-литовської держави. Деякі моменти навіть свідомо затирались або перекручувались радянською владою, й типе потребують з'ясування задля відновлення історичної справедливості! Особливо це стосується національної -визвольної боротьби нашому краї в період ді >угої світової війни, та не тільки Вараша.

Нині вся ця історія і древнього поселення призабута. А 15 березня 1977 р. указом Президії Верховної Ради УРСР взагалі буг «поставлено хрест» на Вараші з його давнім минулим. І тепер ми, | живучи в українською місті з комуно-більшовицькою назвою КУЗНЕЦОВСЬК, стали кузнецовцями. Ці чи є десь у Росії місто Бандерівськ, де живуть бандерівці?

ПРОВОКАЦІЇ ТЕРОРИСТА КУЗНЕЦОВА

Сорок третій рік увійшов в історію Волині, як рік глибокого драматизму, гірких випробувань та героїчних пожег. Серед численних подій, що випали на долю волинських українців у той незабутній рік війни, чи не найболючішою для них Голгофою стали масові екзекуції національно-патріотичної інтелігенції та антифашистського українського підпілля, що були сплановані та зорганізовані, як не парадоксально, спільними зусиллями німецьких нацистів та московських більшовиків.

...Літом 1942 року серед численних антифашистських формувань, що діяли на Волині та Поліссі, появилось ще одне, якому з часої належало відіграти немаловажну роль у складному калейдоскопі міжнаціональних протиріч та кривавих конфліктів у цьому краї. Маємо на увазі загін особливого призначення, яким командував старий чекіст полковник Д. Медведєв. Про цей розвідувально-диверсійний підрозділ НКВС написано сотні публікацій в радянській, польській, німецькій, югославській, американській пресі. Паблісіти загону зробив терорист та розвідник, що відомий під прізвищем Миколи Кузнєцова (він же Микола Грачов, Пауль Зібєрт, Вільгельм Пух, Рудольф Фальке).

Про те, яку боротьбу з фашистами вів цей загін протягом року, ми дізнаємось не лише із спогадів самого командира і його оточення, але з вересня 1943 року і аж по березень 1944 року його «бойова» діяльність відома з багатьох інших джерел. Хоч архів загону свого часу було поспішно вивезено до Москви і він досі засекречений, тим не менше у нашому розпорядженні нагромадилось достатньо документів та матеріалів, щоб можна було дати правильну, об'єктивну оцінку його діяльності як висококваліфікованого осередку дезінформації, політичних провокацій та терористичних актів не тільки проти українського національно-визвольного руху, а й проти широких верств українського загалу взагалі. Дозволимо собі стисло, опираючись на факти та документи, проаналізувати антиукраїнську провокаційно-терористичну діяльність цього загону за період з осені 1943 р. по весну 1944 року у Рівному та Львові. Мета цього загону, як тепер вже остаточно встановлено, полягала в тому, щоб викликати у місцевого населення незадоволення, обурення, а згодом і ненависть до воєнно-політичної діяльності ОУН-УПА. Досягти цієї мети планувалось шляхом серії політичних убивств високопоставлених військових та цивільних нацистських чиновників, приписуючи публічно ці дії бОйовикамУПА, які були особливо небезпечні для німці розстріляли понад дві тисячі заручників.

Історик В. Косик висловлював припущення, що на рахунку Кузнєцова атентатів значно більше. Йому, зокрема, приписується також замах на керівника пропаганди р,айхскомісаріату Йоахіма Пальцо в лютому 1944 р. В 1990 році ми дізнались, що з його

«легкої руки» загинуло чимало жителів Чернівців у 1940 році. Гадаємо, що досить цитат та коментарів. Навіть неупередженій людині стає зрозуміло, що сім терористичних актів, описаних вище, були розраховані не стільки на ускладнення воєнно-політичної ситуації на фронті, скільки на стимулювання репресій проти українського населення з боку гітлерівців. Система заручництва, яку фашисти запозичили ще до війни у своїх більшовицьких партнерів, діяла бездоганно впродовж усієї війни. Це страшна система, що діє в різні часи і у різних країнах, але діє ефективно і плідно, хоч є по своїй суті злочинною та аморальною. 89-річний Ф. Ф. Новак із Рівного, який пройшов усі кола пекла нацистів у нашому місті, так розповідає про методу відбору заручників серед жителів нашого міста: «На нашій вулиці хтось убив іімака Вони рішили за це роз-

Цивілізований світ, як правило, цурається тероризму, намагається відмежуватись від нього. Згадаємо хоча б замах на римського Папу, дике знищення ізраїльських спортсменів з олімпійської команди у Мюнхені, диверсію з південно-корейським літаком над Сахаліном, вибух у американському клубі в Берліні... В Радянському Союзі, незважаючи на голослівне заперечення тероризму як форми класової та політичної боротьби, він завжди був у пошані, справою честі, доблесті та героїзму. Згадаємо хоча б політичні вбивства С. Петлюри, Є. Коновальця, Я. Масарика, Л. Троцького, Л. Ребета, С. Бандери, а також досі невідомі на Україні політичні вбивства відомих на Заході емігрантських лідерів із т. о?, соціалістичних країн: словацького міністра Чернака, румунського емігранта Бельдсану, українців К. Чайковського, Н. Горба-нюка. їх було організовано та здійснено агентами КДБ. Як були ■ відзначені безпосередні виконавці терористичних актів? Найвищими урядовими нагородами аж до присвоєння звання Героя Радянського Союзу, нагородження високими бойовими орденами, просуванням по службі, а головне - створенням і підтриманням ореолу слави, всенародної шани та любові до людей, для кого те- • роризм став професією.

Десятиліттями візитною карткою Рівного був пароль - місто партизанської слави. Цю фразу інтерпретували більш детально і доступно так, що «...в грізні роки війни тут творив свої героїчні подвиги простий російський хлопець М. І. Кузнєцов...».

Його іменем було названо одну з найкрасивіших вулиць, дбайливо доглянутий сквер, у нього в місті донедавна був свій будинок-музей, тут діяли десятки піонерських дружин, комсомольських клубів ім. Кузнєцова, книжки про нього та його соратників стали окрасою кожної бібліотеки, книгарні, він був визнаний Почесним Громадянином міста, без його портрета чи погруддя не виходила ні одна брошура, буклет, довідник чи альбом про місто, його пам'ятник прикрашав площу перед міською мерією. Якимось після лекції група студентів звернулася до мене

194а року по ререзень 1У44 року терористичною групою медве-дівців під керівництвом Миколи Кузнєцова було здійснено принаймні 7 публічних атентатів (терористичних актів) проти керівних діячів нацистського режиму на Рівненщині та в Галичині, що набули політичного резонансу далеко за межами Волині та Галичини. Торкнемось коротко кожного із них:

1. 20 вересня 1943 р. на одній з центральних вулиць м. Рівного пострілами з пістолета М. Кузнєцов убив імперського радника фінансів д-ра Гепа і його ад'ютанта. При втечі на місці атентату було «випадково» залишено посвідчення українського націоналіста. Як результат гестапівці арештували та розстріляли понад 30 українських патріотів із числа антифашистів.

2.30 вересня (за іншими даними, 8 жовтня) на тому ж місці М. Кузнєцов кинув фанату в урядового президента, генерала ПДаргеля. Хоч нацист залишився живим і навіть неушкодженим, тим не менше за цю акцію українське населення Волині заплатило дорого. Лише в Рівненській окружній тюрмі було розстріляно 300 в'язнів-заручників. У своїй поголовній більшості це були українські інтелігенти Рівного, Луцька, Крем'янця, Дубна, Дубровиці та багатьох інших міст і сіл Волині. Залишати гаманець з документами націоналіста не було потреби, бо ніхто не сумнівався, що замах на Гепа та Даргеля - справа рук одного терориста.

3.10 листопада біля правління «Пакенаукціон» у м. Рівному група Кузнєцова вбила

заступника Коха по інтенданству генерала Г. Кнута, його ад'ютанта та шофера. Реакція фашистів не забарилась. Як пише сам МЄДВЕДЕЇ, за вбивство Кнута в Рівненській тюрмі знову було знищено усіх її в'язнів, тобто понад 300 чоловік.

4.15 листопада із своєї квартири по вул. Млинівській у Рівному групою Кузнецова був викрадений генерал фон Ільген. На його письмовому столі викрадачі залишили записку, яку нібито написав козак-денщик: «Дякую за кашу. Іду до партизанів. Беру з собою генерала.,,Козак Кузько». Генерала живим до загону довести не вдалось. Його закопали в декількох кілометрах від Рівного. Проте нацисти мали надію повернути викраденого. По місту й окрузі було розклеєно оголошення, в яких повідомлялось, що 200 заручників буде скарано на смерть, якщо до двох місяців генерала не буде повернуто. Його не повернули.

5. 16 листопада у приміщенні суду в Рівному М. Кузнецов за-і стрілив головного суддю А. Функа. Як стверджує Надзвичайна Державна комісія по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників, у м. Рівному та Рівненській області у відповідь на цей акт гітлерівці знову розстріляли понад 350 ув'язнених, що перебували у рівненській в'язниці. Характерно, що в акті комісії (травень 1944 р.) не було названо ні імені «месника», ні тим більше його політичної орієнтації, хоч члени цієї комісії В. Бегма та Т. Новак прекрасно знали убивцю. Називати його справжнє ім'я було тоді вкрай небезпечно. Надто болючими були ще рани у сотень сімей, чії рідні та близькі загинули як заручники. Про нього, як відомо, заговорили лише через п'ять років.

6.1 лютого 1944 р. у Львові в приміщенні Люфтваффе, що на вулиці Валовій, 11/А, пострілом з пістолета М. Кузнецов застрелив начальника штабу авіаційного полку підполковника Г. Петерса та ефрейтора Зайделя. Звістка про цю подію рознеслась по всьому місту. Які репресивні заходи щодо населення вжили нацисти за вбивство свого чиновника - невідомо.

7. 9 лютого на вул. (Франка у Львові з вигуком «Слава Україні» М. Кузнецов пострілом з пістолета застрелив віце-губернатора Галичини д-ра О. Бауера та начальника канцелярії президії губернаторства д-ра Г. Шнейдера. Із звіту, який М. Кузнецов підготував для свого начальства і який було вилучено у нього при обшуку під час затримання польовою жандармерією УПА 2 березня 1944 р. в лісі біля с. Верба на Волині, дізнаємось, що... «Як і в Рівному, провокація у Львові була дуже успішна». Як відомо,

тично». «Нам потрібен один заручник від вашої сім'ї, - сказав він. - Даю вам вибір, хто сам зголоситься, або кого всі ви визначите. Не виключено, що його розстріляють». Добровольців не було. Вся сім'я просила зберегти їм життя. Це не допомогло. Око гестапівця впало на дочку. Тоді мати вирішила її замінити. Ні, сказала бабуся, я - найстаріша, мені й іти. Батько сказав, що не може цього допустити і згодився іти сам. Побачивши таку ситуацію, гестапівець вирішив взяти з хати двох заручників, бо тут багато добровольців».

Колишній курінний УПА М. Скорупський, що партизанів на Волині під час фашистської окупації, у своїх спогадах згадує факт, що в 1942 році німці завезли в один із так званих «лігеншафтів» (колишній колгосп Антопідського району) молотарки, кожна з яких була «застрахована» життям 300 селян і спаленням села на випадок, якщо її знищать партизани або зловмисники.

Серед багатьох сотень замучених фашистами заручників, імена яких стали нам останнім часом відомі, було чимало активних антифашистів - вояків УПА, підпільників ОУН, комуністів, учасників польського руху опору, євреїв, були навіть абісинець, двоє німців, голландець. Але основна маса знищених - це безневинне українське населення, що не належало до будь-якого політичного угруповання - хлібороби, ремісники, робітники, інтелігенція, духовенство. На них власне й була розрахована червоно-коричнева операція.

Як повідомляла газета «Волинь» в жовтні-грудні 1943 року, в ряді сіл Рівненського, Костопільського та Дубнівського повітів пройшли сільські збори, на яких селяни звертались до німецької окупаційної адміністрації з проханням дати їм зброю. «Ми готові організувати самооборону, - заявляли вони, - і таким чином запевняємо вас, що не пустимо в село жодного партизана, якої б масті він не був».

Чи не на таку реакцію сподівались організатори провокації у Москві та Берліні? Можна не

сумніватися, що саме на такі ухвали розраховували і безпосередні організатори антиукраїнських акцій із керівництва загону полковника Медведєва. Радянське право, а за ним і радянська історіографія, політологія, ідеологія та мораль називали тероризм злочином. Як читаємо в останньому виданні «Советского Энциклопедического словаря» за 1981 р. «Террористический акт - это опасное преступление, которое заключается в убийстве или причинении тяжких телесных повреждений государственному или общественному деятелю или представителю советской власти...» Отже треба вважати, що діяльність, спрямована проти радянського керівника або діяча «всього прогрессивного человечества» - це терористичний акт, в той час як така ж діяльність, спрямована проти представника «імперіалістичного, антидемократичного, буржуазно-націоналістичного та йому подібного руху» має бути тлумачена як «акт возмездия», тобто морально та юридично оправданий вчинок.

Тероризм завжди був і залишається нечесною зброєю в політичній боротьбі. Сьогоднішні арабські, ірландські, італійські терористи, здійснюючи свої, не менш жорстокі від фашистських, акти, тим не менше мають сміливість, як правило, того ж дня телефоном чи листом повідомити поліцію та пресу про те, хто бере на себе відповідальність за терористичний акт.

Згадані нами вище вчинки М. Кузнецова і його групи не тільки виконувались, як кажуть, у масках, але й супроводжувались фальшивими доносами типу «Це - вони! Беріть їх! Це - вони!».

Як пише У. Самчук з приводу кузнецовських атентатів, "... провокація совітської агентури потрапила на добрий ґрунт. Німцям не потрібно було доказів... бо вони йтак чекали якоїсь приключки, щоб щось таке поповнити. У цей час вони були позбавлені будь-якого глузду. І провокатор вибрав для цього дуже вдалий час. А Україні це коштувало тисяч дуже вартісних для неї людей».

того суспільства, яке претендувало на прапороносця планети, але, виходячи з норм загальнолюдської моралі, такі вчинки аж ніяк не можна назвати героїчними, бо вони - аморальні. Нарешті для України ця людина свідомо вчинила низку огидних злочинів, бо спричинилась до загибелі багатьох сотень патріотів та мирних громадян. У листі, який біографи М. Кузнецова називають його заповітом, ця людина напередодні своїх терактів записала: «...Завдання, яке мені належить виконати, дуже важке, і щоб його здійснити, треба пожертвувати своїм життям... Я люблю життя, я ще дуже молода людина, але я зроблю це. Хай знає весь світ, на що здатен російський патріот-більшовик.

Я піду на смертний бій з іменем мого Сталіна-батька, друга, вчителя. Передайте йому мій привіт».

Як ставитись до таких слів, до такого листа та його автора? Можна по-різному. Адже слова запальні, помисли, треба думати, патріотичні. Відданість вождю і готовність загинути з його іменем - характерна риса політичних фанатиків типу японських камікадзе, хортиських смертників, убивць Індіри Ганді та її сина, па-»ї лестинських, філіпінських, ірландських бойовиків і, звичайно, радянських бійців-незримого фронту... Микола Кузнецов був таким, як кращі представники того світу, який він захищав і за який віддав своє молоде життя...

В інших людей буде інше ставлення до цієї людини. Відомий У. Самчук, що в роки фашистської окупації жив у Рівному, був свідком атентатів М. Кузнецова і тих наслідків, до яких вони привели, у книзі спогадів «На коні вороному» так висловлює¹ своє ставлення до нього: «Українські люди! Мешканці міста Рівного! Коли ви будете проходити біля пам'ятника М. Кузнецова, пам'ятайте, що його поставлено провокаторові за знищення понад півтисячі дуже вартісних ваших братів і сестер».

Так хто ж він, Микола Іванович Кузнецов?

«... Стало известно также, что в Ровно по подозрению в убийстве Геля арестовано и расстреляно 38 виднейших украинско-немецких националистов, в том числе 13 работников так называемого "всеукраинского гестапо"; был арестован редактор газет-ты «Волинь», издававшейся на украинском языке под диктовку гитлеровцев, и некоторые другие «деятели». Аресты не ограни-чились только Ровно.

Подобные вести не могли не вызвать у нас чувства удвлетворения...»

Так завершує опис першої провокаційно-терористичної операції в Рівному її «архітектор», а

згодом інженер-полковник людських душ Д. Медведєв. Убивство високопоставленого фашистського чиновника було розраховано на зворотну реакцію німців - арешт і розстріл заручників, причому саме з українського національно-патріотичного середовища. На жаль, так і сталось. Так хто ж вони, ті 38 «виднейших» українсько-німецьких націоналістів? Тих 13 «работников всеукраинского гестапо»?

Півстоліття їх імена були угаємнічені, правду могли знати лише окремі. Сьогодні вперше за 50 років ми маємо змогу опублікувати їх. Склали ми цей список (на жаль, ще неповний) з допомогою рідних, близьких, друзів, знайомих, сусідів. Правопис деяких прізвищ та імен треба ще уточнити. Про кожну другу жертву можемо вже дещо сказати. Решту належить ще «розшифрувати». Зможемо це зробити тільки з вашою допомогою, шановні читачі.

Ще недавно місце загибелі цих людей було помічено бетонним стовпом з епітафією, текст якої не стільки розкривав, скільки приховував справжню причину трагедії. Додамо, що тут, в урочищі Видумка, у долині, що на вул. С. Бандери, навпроти ВПТУ № 1 біля кафе «Фламінго» та станції технічного обслуговування, було розстріляно, спалено та прикопано в 1943-44 рр. прах ще біля 3,5 тисяч мирних жителів Волині.

Й.Пацула, перший голова Рівненської обласної Громади Конгресу української інтелігенції

